

En søndag i oktober 1943:

Nazisterne, biskoppen og Vesterbro-præsten

AF OLE ANDERSEN

Den 3. oktober 1943 blev ikke en normal søndag. I mange kirker rundt om i Danmark oplæste præsterne fra prædikestolen en usædvanlig erklæring fra biskopperne.

Og for præsten i Eliaskirken på Vesterbro i København fik et specielt bibelord stor betydning for forløbet af netop denne søndag.

Aktionen mod jøderne

Begivenhederne i den skæbnsvangre weekend havde for alvor taget fart fredag aften. Klodden 21 gik grupper af Gestapo-folk, tyske soldater og danske nazister i aktion. Udstyret med navnelister, der en måned tidligere var røvet fra Mosaisk Troessamfund, kørte de fra adresse til adres-

se for at arrestere de danske jøder. Målet var, at alle jøder skulle arresteres og deporteres til Tyskland.

Sådan kom det ikke til at gå. Den tyske rigsbefuldsmægtigede i Danmark, Werner Best, havde orienteret den tyske gesandt, F.F. Duckwitz, om aktionen, og Duckwitz havde lækket oplysningen til den socialdemokratiske leder, Hans Hedtoft, tirsdag den 28. september, tre dage før den planlagte aktion. Samme aften videregav Hedtoft advarslen til formanden for det jødiske samfund, højesteretssagfører C.B. Henriques. I løbet af de næste par dage blev mange jøder advaret.

Fredag aften og natten til lørdag lykkedes det derfor »kun« tyskerne at arrestere 202 jøder i København og på Sjælland

og 82 i Jylland og på Fyn. I de efterfølgende uger blev yderligere knap 200 jøder arresteret.

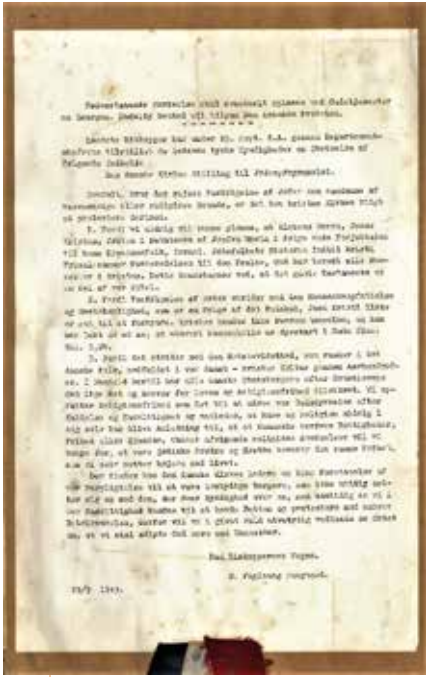
I alt 478 jøder blev deporteret til koncentrationslejren Theresienstadt. Men omkring 7.000 jøder blev i løbet af oktober 1943 reddet til Sverige.

Biskoppernes hyrdebrev

Biskoppen i København, Hans Fuglsang-Damgaard, var allerede om formid-

Havnen i Gilleleje var et af de mange steder i Danmark, hvorfra jøder blev sejlet til Sverige. (Historisk foto fra Kaja Jørgensen)

Bibelskolelærer Marius Jørgensen, der senere blev far til Ordet og Israels nuværende formand, Rolf Weber Jørgensen, gemte dette originale eksemplar af biskoppernes hyrdebrev i sin udklipsmappe.

Aktionen mod jøderne var »synd og ugudelighed«

Georg Bartholdys personlige erklæring ved gudstjenesten i Eliaskirken 3. oktober 1943 (kilde: Martin Schwarz Lausten: Jodesympati side 384-386):

Det er med dyb Smerte og Harme, vi i Dag samles i Guds Hus efter det, som er sket med Jøderne i vort Land. Jesu Kristi Menighed lider med Guds gamle Ejendomsfolk, og vi harmes over, at Mennesker af en anden Race uden Lov og Ret prisgives og straffes på Ejendom og Liv. I Jesu Kristi Navn skal det fra Hans Kirke tydeligt siges, at det er Ugudelighed og Synd at handle saaledes med værgeløse Mænd, Kvinder og Børn. Vi vil i Menigheden prøve at adlyde hvad Øvrighed, der tilskikkes os, men vi vil for alle Ting adlyde Herren; derfor frygter vi mest af alt Gud og Hans Vrede og Dom over Uret og Ugudelighed, og derfor kan vi ikke tie, men maa i Lydighed med vor Herre Jesus Kristus udtrykke vor Sorg og vor Harme over det, som er sket iblandt os. Gud forbarme sig over Israel, som lider, og over Danmark, hvor Synden er begaaet, og over dem, som øvede Uretten!

dagen onsdag den 29. september blevet informeret af Henriques om den planlagte aktion. Det fik straks biskoppen til at reagere.

Samme dag sendte han et brev til de øvrige biskopper i Danmark. Han vedlagde et hyrdebrev, som han i forvejen havde bedt to præster om at forfatte, og opfordrede til, at det skulle oplæses fra prædikestolen i alle kirker om søndagen, hvis tyskerne virkelig begyndte en arrestation af de danske jøder.

Hyrdebrevet indeholdt en skarp protest mod aktionen mod de danske jøder. Overalt, hvor jøder forfølges af race-

mæssige eller religiøse grunde, er det den kristne kirkes pligt at protestere, hed det. Hyrdebrevet var underskrevet af Fuglsang-Damgaard »på biskoppernes vegne«, selvom de øvrige biskopper ikke havde haft mulighed for at tage stilling til det.

Halvandet døgn efter starten på tyskerne aktion mod de danske jøder blev hyrdebrevet oplæst i de fleste danske kirker. Med biskop Fuglsang-Damgaard i spidsen havde en overvejende del af den danske kirke taget skarp afstand fra forfølgelsen af de danske jøder.

Præstens erklæring

I Eliaskirken på Vesterbro i København var det sognepræst Georg Bartholdy, der holdt gudstjenesten den søndag. Han havde siden midten af 1930'erne samlet jødiske flygtninge fra Tyskland til arrangementer i sin præstebolig. Under en rejse i Tyskland og Italien i 1938 var han blevet dybt berørt af nazisternes fremfærd og jødernes skæbne.

Derfor er det ikke underligt, at han den søndag fra prædikestolen oplæste biskoppernes hyrdebrev. Men Georg Bartholdy gik et skridt længere.

Efter oplæsningen af biskoppernes

Georg Bartholdy var sognepræst ved Eliaskirken i København og en af Ordet og Israels stiftere.

Læs mere

- **Arthur Arnheim:** *Truet minoritet søger beskyttelse: Jødernes historie i Danmark.* Syddansk Universitetsforlag 2015.
- **Sofie Lene Bak:** *Dansk antisemitisme 1930-1945.* Aschehoug 2004.
- **Martin Schwarz Lausten:** *Jodesympati og jødehad i Folkekirken.* Forlaget Anis 2007.
- **Martin Schwarz Lausten:** *Biskoppen og jødeforfølgelserne. Hans Fuglsang-Damgaards kamp mod antisemitismen i 1930'erne og 40'erne.* Kristeligt Dagblads Forlag 2020.

Georg Bartholdys brev til Fuglsang-Damgaard 3. oktober 1943 ligger i Rigsarkivet, men er ikke offentliggjort. Jeg takker professor Martin Schwarz Lausten for oplysninger om indholdet.

hyrdebrev fremsatte han en personlig erklæring, hvor han med endnu skarpere ordvalg fordømte tyskernes aktion mod jøderne.

Han indledte sin erklæring med at fastslå, at »det er med dyb smerte og harme, vi i dag samles i Guds hus efter det, der er sket med jøderne i vort land«. Han fortsatte med at kalde tyskernes aktion for »ugudelighed og synd«. Han sluttede med at ønske, at Gud vil forbarme sig over det jødiske folk, over Danmark, hvor denne synd er begået, og over dem, der har begået uretten.

Hængt ud i nazistisk skrift

Georg Bartholdy fremsatte sin protest mod arrestationen af danske jøder, selvom han på forhånd var i nazisternes søgelys.

I 1942 havde en dansk nazist indberettet ham til »Dansk Antijødisk Liga« på grund af hans konfirmandundervisning. Ifølge indberetningen havde Georg Bartholdy lært konfirmanderne, at »Jesus var

I januar 1943 blev Georg Bartholdy hængt ud i det nazistiske tidsskrift »Kamptegnet«

jøde«, og at »den, der hader jøderne, hader Jesus«.

Det nazistiske tidsskrift Kamptegnet bragte i januar 1943 en artikel, der retter et hårdt angreb mod Georg Bartholdy, to andre præster og biskop Fuglsang-Damgaard for at være »indfanget i jødernes garn«.

Artiklen citerer Bartholdys ord om, at Jesus var jøde, og fortsætter: »Det er jo så kort og klar Besked, men man forstår blot ikke, at Herr Bartholdy ikke benytter et andet Forum for sine Forelæsninger, nemlig Synagogen i Krystalgade, hvor

han og hans 'kristne' Lære rettelig hører hjemme«.

Angrebet i Kamptegnet afholdt ikke Georg Bartholdy fra ni måneder senere at fordømme aktionen mod de danske jøder. For som han sagde fra prædikestolen den 3. oktober: »Vi frygter først og fremmest Gud, derfor kan vi ikke tie!«

Baggrunden for Georg Bartholdys vægtlægning på, at gudsfrygt skal være stærkere end frygt for mennesker, fremgår af et brev, han samme eftermiddag sendte til biskop Fuglsang-Damgaard. Her nævner han, at bibelordet til netop den søndag i Brødremenighedens "Løsensbogen" var Esajas 8,12-13: »... frygt ikke, hvad de frygter! ... Hærskarers Herre skal være jeres frygt«.

Tre år senere blev Ordet og Israel stiftet. Georg Bartholdy var én af initiativtagerne og blev desuden formand for bevægelsen i 1961 – et år inden sin død. Stiftelsen foregik i netop Eliaskirken, hvor han 3. oktober 1943 havde fordømt tyskernes aktion mod jøderne. ☹

MÅNEDENS LEDER

Israels bidrag til vores hverdagsliv med Gud

AF OLE ANDERSEN,
GENERALSEKRETÆR

Bibelundervisning er en af Ordet og Israels vigtigste opgaver. Ikke mindst undervisning i de mange sider af Bibelen, som i mange danske, kristne forsamlinger kun sjældent bliver taget op.

Det gælder for eksempel en hel del af Det Gamle Testaments historiske beretninger fra Israels historie, mange af Bibelens profetier om Israels fremtid og nogle

af de rigtig mange bibelafsnit om de sidste tider og Jesu genkomst.

Bibelundervisning er formålet med de over hundrede møder, som ansatte og frivillige fra Ordet og Israel hvert år holder rigtig mange steder i Danmark. Det er også formålet med 40 unge danskeres ophold på Discipelskolen i Israel hvert år – og med alle de øvrige bibelkurser i Israel. Og det er formålet med de mange bibelske artikler i magasinet og hele det store arkiv af artikler og videoer på hjemmesiden. Og med de bøger, vi udgiver.

Hvorfor er bibelundervisning om Israel så vigtigt? Kan vi ikke bare nøjes med Det Nye Testaments beretninger om Jesus?

Tja, det mener Gud åbenbart ikke! Det er nemlig ham, der har givet os de rigtig mange sider i Bibelen om Israel. Han mener altså, at vi har brug for disse sider. Han har noget vigtigt, han vil lære os gennem Bibelens mange Israelstekster.

Sagen er, at Gud taler til os gennem beretningerne om Israels fortid og fremtid. Gennem dem advarer han os, opmuntrer os og giver os udholdenhed, trøst og håb (Rom 15,4; 1 Kor 10,11).

Bibelundervisning om Israel er langt, langt mere end teoretisk nørderi for de særligt interesserede. Det er vildt stærke og dybt personlige budskaber fra Gud til os. Det er hjælp til vores hverdagsliv med Gud.

Derfor vil vi varmt opfordre bestyrelser og menighedsledere til at arrangere, at der jævnligt bliver givet bibelundervisning om Israel i deres forsamlinger. Og vi vil lige så varmt opfordre alle Ordet og Israels venner til at gøre en indsats for, at der i alle kristne forsamlinger bliver givet god plads til bibelundervisningen om Israel.

Fordi Gud bruger Israel til at berige vores hverdagsliv med ham! ☹